

เสลดพังพอน

๑. ชื่อสมุนไพร พญาयो

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Clinacanthus nutans* (Burm.f.) Lindau

ชื่อวงศ์ ACANTHACEAE

ชื่อพ้อง *Clinacanthus burmanni* Nees

ชื่ออังกฤษ ไม่มี

ชื่อท้องถิ่น ผักมันไก่ ผักลิ้นเขียด พญาปล้องคำ พญาปล้องดำ พญาโย โปะโซ่
จาง เสลดพังพอนตัวเมีย

๒. ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นและกิ่งก้านเกลี้ยงเป็นมัน สูงได้ถึง ๓ เมตร ใบเดี่ยวออกเรียงตรงกันข้าม รูปขอบขนานหรือขอบขนานแกมใบหอก กว้าง ๒-๓ เซนติเมตร ยาว ๗-๙ เซนติเมตร โคนใบมน ปลายใบแหลม ก้านใบยาว ๐.๕ เซนติเมตร ดอกเป็นช่อ ออกเป็นกระจุกที่ปลายยอด กลีบดอกสีส้มแดงเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็น ๒ ปาก ยาว ๓-๔ เซนติเมตร ไม้ติดฝัก

๓. ส่วนที่ใช้เป็นยาและสรรพคุณ

-ส่วนใบ รักษาอาการเนื่องจากแมลงกัดต่อยและโรคเรื้อรัง

๔. สารสำคัญที่ออกฤทธิ์

สารฟลาโวนอยด์ มีฤทธิ์ลดการอักเสบ สารกลุ่ม monoglycosyl diglycerides เช่น ๑,๒-O-dilinolenoyl-๓-O-b-d-glucopyranosyl-sn-glycerol และสารกลุ่ม glyco glycerolipids จากใบ มีฤทธิ์ยับยั้งไวรัสเริม

๕. ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

๕.๑ ฤทธิ์ลดการอักเสบ

เมื่อป้อนสารสกัดจากใบด้วยเอ็นบีวทานอลให้หนูแรท หรือนีตสารสกัดด้วยน้ำจากใบเข้าช่องท้องของหนูแรท จะลดการอักเสบของข้อเท้าหนูแรทที่ทำให้บวมด้วยสารคาราจีแนน (carrageenan) ได้ ตำรับยาที่มีพญายอ ๕% ใน cold cream และสารสกัดด้วยเอทานอลจากใบ เมื่อนำมาทาเฉพาะที่ให้หนูแรท จะสามารถลดการอักเสบเรื้อรังได้ แต่เมื่อใช้สารสกัดด้วยเอ็นบีวทานอลทาที่ผิวหนังจะไม่ได้ผล

๕.๒ ฤทธิ์ลดอาการปวด

เมื่อให้หนูเม้าส์กินสารสกัดด้วยเอ็นบีวทานอลจากใบ จะลดความเจ็บปวดของหนูที่ถูกเหนียวน้ำให้ปวดด้วยกรดอะซิติค โดยสารสกัดความแรง ๔๐ มิลลิกรัม/กิโลกรัม จะมีฤทธิ์ใกล้เคียงกับเฟนนิลบิวทาโซนขนาด ๑๐๐ มิลลิกรัม/กิโลกรัม ส่วนสารสกัดด้วยคลอโรฟอร์ม สารสกัดด้วยน้ำ และสารสกัดด้วยเอทานอล ๕๐% จากใบ ไม่มีผลลดความเจ็บปวด

๕.๓ ฤทธิ์ต้านเชื้อไวรัส

๕.๓.๑ ไวรัสเริม

สารสกัดด้วยเฮกเซน บิวทานอล และเอทิลอะซิเตทจากใบ มีฤทธิ์ต้านไวรัสเชื้อเริม HSV-๑ และเมื่อนำไปทำเป็นตำรับเจลโดยใช้สารสกัดด้วยแอลกอฮอล์ที่ความเข้มข้น ๔% และใช้ carbopol ๙๔๐ เป็นสารก่อกเจล พบว่า มีฤทธิ์ต้านไวรัสได้ดีและไม่เป็นพิษต่อเซลล์ ในขณะที่เมื่อใช้สารก่อกเจล poloxamer ๔๐๗ จะมีพิษต่อเซลล์

จากรายงานการรักษาผู้ป่วยโรคเรื้อรังที่อวัยวะสืบพันธุ์ชนิดเป็นซ้ำด้วยยาจากสารสกัดพญายอเปรียบเทียบกับยา acyclovir และยาหลอก โดยให้ผู้ป่วยทายาวันละ ๔ ครั้ง เป็นเวลา ๖ วัน พบว่าไม่มีความแตกต่างในระยะเวลาการตกสะเก็ดของแผลผู้ป่วยที่ใช้ยาจากสารสกัดใบพญายอและยา acyclovir โดยแผลจะตกสะเก็ดภายใน ๓ วัน และหายสนิทภายใน ๗ วัน ซึ่งแตกต่างกับยาหลอกอย่างมีนัยสำคัญ ยาที่สกัดจาก

ไบพญาอไม่ทำให้เกิดการอักเสบ ระคายเคือง ในขณะที่ acyclovir ทำให้แสบ (๗,๘) นอกจากนี้มีการใช้ยาที่ทำจากพญาอ ในผู้ป่วยโรคเริม งูสวัด และแผลอักเสบในปาก พบว่าสามารถรักษาแผลและลดการอักเสบได้ดี (๙)

๕.๓.๒ ไวรัส *Varicella zoster*

สารสกัดจากไบพญาอออกฤทธิ์ทำลายไวรัส *Varicella zoster* ที่เป็นสาเหตุโรคงูสวัดและอีสุกอีใสได้โดยตรงก่อนที่ไวรัสจะเข้าสู่เซลล์ (๑๐)

จากรายงานการรักษาผู้ป่วยโรคงูสวัดด้วยยาจากสารสกัดไบพญาอเปรียบเทียบกับยาหลอก โดยให้ทายาวันละ ๕ ครั้ง เป็นเวลา ๗-๑๔ วัน จนกว่าแผลจะหาย พบว่าผู้ป่วยที่รักษาด้วยสารสกัดจากไบพญาอ แล้วมีแผลตกสะเก็ดภายใน ๓ วัน และหายภายใน ๗-๑๐ วัน จะมีจำนวนมากกว่ากลุ่มที่รักษาด้วยยาหลอกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระดับความเจ็บปวดลดลงเร็วกว่ากลุ่มยาหลอก และไม่พบผลข้างเคียงใดๆ (๑๑)

๖. อาการข้างเคียง

ยังไม่มีรายงาน

๗. วิธีใช้พญาอรักษาอาการเนื่องจากแมลงกัดต่อยและเริม

๗.๑ ตามคำแนะนำของกระทรวงสาธารณสุข (สาธารณสุขมูลฐาน)

ใช้ใบขี้ทาบริเวณที่ถูกแมลง สัตว์ กัดต่อย หรือเป็นเริม

๗.๒ ยาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ

ครีม ที่มีสารสกัดพญาออร้อยละ ๔ - ๕

สารละลาย (สำหรับป้ายปาก) ที่มีสารสกัดพญาอในกลีเซอรินร้อยละ ๒.๕ - ๔

โลชั่น ที่มีสารสกัดพญาออร้อยละ ๑.๒๕

วิธีใช้ ทาบริเวณที่มีอาการ วันละ ๕ ครั้ง

อ้างอิง : สำนักงานข้อมูลสมุนไพรคณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล